SÉTÁK SZOMBATHELYEN

Torjay Valter

A szentmártoni temető

késő barokk és historizáló síremlékei

Mint minden népnek, a magyarságnak is megvannak a maga „nagy” temetői, a fővárosiak mellett, a kolozsvári Házsongárd, a miskolci Avas temetője, vagy a pécsi óriási sírkert. Bár az avatatlanok kevéssé ismerik, ám ide kell számítani Szombathely úgynevezett szentmártoni, azaz „régi” temetőjét is, hiszen egyike Európa legrégibb és legtovább használt sírkertjeinek. A Kr. sz. 2. században már bizonyosan temettek ide.

Mivel a korai középkor nagy szentje, a későbbi legendás tours-i püspök, Márton a feltételezések szerint e helyen született, már a Karoling korban templom állt a mai, a 17. század utolsó harmadából származó épület helyén.

A temető – főleg egy olyan, melyet már évtizedekkel ezelőtt bezártak – különlegesen sokat képes elmesélni egy város hajdani mindennapjairól, lakóinak szokásairól, jellegzetességeiről. Mint az élő városban, itt is elkülönülő csoportokat figyelhetünk meg származás, társadalmi rang, vagy nemzetiség, vallás szerint: az északi oldalon javarészt egykori német–osztrák származású családok, míg a többi terület fal menti kriptáiban különböző – gyakran ősrégi – nemesi családok, és a polgárság legfelsőbb rétegének képviselői alusszák örök álmukat. Az utaktól távolabb, nehezebben elérhető, olcsóbb helyeken pihennek a köznép tagjai, a derék viceházmesterek, suszterek, kishivatalnokok, vasutasok és a többiek szeretteikkel együtt. Külön zugocska várt a gyermekekre is, a szamárköhögés, agylob és más jellegzetes betegségek kicsiny áldozataira. Mindezek a szabályosságok természetesen csak nagy vonalakban jellemzik a temetőt, de megkönnyítik az átláthatóságot – gyaníthatóan hazánk többi városi temetőjére is érvényesen. Mellékeljük a helyszín sematikus térképét is, mely segíti a csaknem 7 hektáros kertben való eligazodást.

Mint látható, a temető romos állapotú, sorsa egy az ország sorsával. A régi, tehetős, kihalt, elköltözött, elüldözött családok szép kriptái megrokkantan (nagyrészt kirabolva), gondozatlanul állnak, s helyreállításban reménykednek. Sokat ártott az 1945-ös bombázás, valamint az elkövetkező évtizedek szellemisége, a temető 1962-ben történt végleges bezárása is. A hivatalos tanácsi szervek – és sajnos a lakosság egy részének hanyagsága – agóniába fordította a sírkert sorsát a régi városkép pusztulásához hasonlóan. A helyzet nem sokat változott 1990 körül sem: a jó szándékú, de nem kellően átgondolt terv a kegyeleti park létesítéséről felgyorsította az exhumálások ütemét és – habár nem valósult meg – riadalmat okozott. Feltűnt az új korszak két sötét jelensége is, a szervezett sírfosztogatás és az öncélú vandalizmus. Mindkettő hatalmas pusztítást végzett az értékes szoborművekben, kőfaragványokban. A régi temető sorsa sokáig csak egy szűk értelmiségi csoport ügye maradt, akik – elsősorban újságcikkek formájában – egyre kétségbeesettebb vészjelzésekben próbálták felhívni a figyelmet az értékek jóvátehetetlen megsemmisülésére.

Az első pozitív lépéseket a Temetkezési Vállalat tette meg, az északi fal újjáépítésével, majd a város emelt egy modern, de hangulatba illeszkedő kiszolgáló épületet. (Tervezte: Litkei Tamás.) Jelentős igényt elégítettek ki a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ által szervezett „temetői séták" is, a 90-es évek második felétől. Ekkoriban már rangos hazai és külföldi tudósok és művészek is felkeresték a sírkertet, számos képzőművészeti és fotográfiai alkotás készült itt. Az első, figyelemfelhívó képzőművészeti kiállítást a helyi művészeti szakközépiskola szervezte 1994-ben,

A kálvária 2002 tavaszán

Kálvária – részletek

neves kortárs, valamint már elhunyt alkotók temetőképeinek bemutatásával. A 90-es évek végén a város renováltatta a híres Kerner-mauzóleumot, több sírépület új tetőt kapott. 2001 végén Prugberger Emil alpolgármester ajánlott fel jelentős összeget képviselői keretéből a sírkövek restaurálásának megkezdésére. Ezen írás születésének pillanatában nagy a remény, hogy 2002 tavaszán – a szükséges restaurátori és művészettörténeti felmérés után – megkezdődik a legjelentősebb emlékek helyreállítása. A születőben lévő Szent Márton Úti Temetőért Egyesület megpróbálja ezt pályázatok segítségével tovább folytatni és a temető romantikus szépségét – a ma Nyugat-Európában divatos – „ápolt rom" alakjában konzerválni. Durva beavatkozás, erőltetett „rendteremtés" éppen a lényeget semmisítené meg.

Érdekes sajátossága, hogy – bár a temető nagyon régi eredetű – a legrégibb sírköveknek darabjai is csak a város igazi fejlődésének kezdetéről, a 18. század végéről, s az 1800 körüli időkből származnak. A sírkert centrumát képező kálvária körül az 1930-as években – leletmentés céljából – néhány kiemelkedő értékű faragványt helyeztek el. Maga a kálvária napjainkban nem egységes mű. Lábazata és alsó része 1816 körül készült, még a barokk késői, klasszicizáló formájában. Csigavonalas (volutás), rozetta-díszes talapzatán halálszimbólumokat (koponya, homokóra) tartó angyalok, valamint a sirató Mária hagyományos alakja tűnik szembe. A két angyal kissé vidékies, de felejthetetlenül szép figurája provinciális kőfaragásunk remekművei közé tartozik, s az egész hely alaphangulatát megadja. Az eredeti feszület az elmúlt évtizedekben eltűnt, helyette ma egy, a 19. század végéről származó, de magas kvalitású faragvány látható.

Sírkő halálszimbólumokkal (18. század vége)

Copf típusú síremlék (18. század vége)

Horváth (Tempel)-sírkő (1819)

Szintén a klasszicizáló késő barokk (copf) stílus jegyében készült egy, a kálváriától nyugatra felállított sírkő. Nevezhetnénk akár „vanitas"-kőnek (1) a halálszimbólumok gyakori alkalmazása miatt: háromszögű oromzatában (timpanon) elöl homokóra, hátul az isteni szem látható, olvashatatlan feliratát alul szögletes voluta és cseppszerű díszecskék ékesítik. A hátsó oldalon a kor klasszikus műveltségének megfelelően szomorúfüzek között urnát láthatunk, rendkívül erőteljes, szép, provinciális stílusban. Szintén a halálra utal a koponya, valamint a felső kereszten látható áldozati bárány is. Az emlék feltehetően a kor egyik helyi, vezető kőfaragójától származik, aki talán a Székesegyház vagy a Püspöki Palota munkálataiban is részt vett, esetleg a kálváriához is köze lehet.

Hasonló stílusú az a faragvány a kör déli oldalán, amely lábazatán korongdísszel, obeliszkszerű felsőjén guttás, koszorúba foglalt kereszttel ékes. Anyaga gyengébb mészkő, szemben az előző sírkő balatoni eredetű, kemény matériájával. Jelenleg átellenben áll Elisabetha Horváth (született Tempel), valamint gyermekei emlékműve 1819-ből (2). A lábazaton feltehetően delfinen lovagló puttó lehetett, melyet a restaurálás esetleg feltámaszthat. A szögletes voluták, oldalsó füzérek még mindig a késői copf stílust hordozzák. A kálvárián könyörgő Mária remekszép ábrázolását talán egy korabeli metszet ihlette.

Mellette egy sirató nőalak darabjai hevertek, talán az 1840-es évekből, restaurálása feltehetően hosszú időt fog igénybe venni. Ugyanitt áll az 1891-ben elhunyt Varga Károly kis, nyolcszöglet keresztmetszetű pillérje, ritka típus tanújeleként (3).

Nikits Franci[scus] sírja
(1860-as évek)

Neogótikus síremlék
(19. század 3. negyede)

Vincenz Mayer síremléke
(19. század 3. negyede)

A Hudetz család első síremléke
(1860 körül)

A temető legszebb faragványai közé tartozik Nikits Franci[scus] (1860) sírköve (4). Raffensperger Ignácnak, a főtéri Szentháromság-oszlop egyik mesterének keze munkája. A széles párkánnyal, díszes lábazatú oromzatán barokkosan erőteljes, hellenizáló jegyeket is hordozó, a hit – remény – szeretet jelképeit (szív, horgony, olajág) megörökítő mű a mestert igazi virtuóznak mutatja. Az út másik oldalán álló fülkés, neogótikus fiatorony-sírkövet (fiálé) vandálok zúzták szét, Mária-szobra régóta fejetlen már. Mellette Bedy Zsuzsanna családi síremléke áll egyszerű, íves oromzattal, jóféle, rózsaszínes mészkőből, talán az 1850-es, 60-as évekből (5). Hasonló még számos akad a temetőben, a romantikus-historikus stílus neoromán vonulatának termékei. A neogótikához tartozik Vincenz Mayer gyönyörű sírköve a kálváriától délre (6). A feliratot az 1300–1400-as évek késő gótikáját utánzó, ún. pálcadísz, illetve kanyargó indák keretezik. A hatalmas, felső kereszt is felkészült kőfaragót árul el.

E központi helyen nem találunk több 19. századi emléket, keressünk fel tehát néhány jelentősebb darabot a temető más részein.

A bejárattól néhány méterre a kőfaragó Hudetz család neogótikus, három fiáléval díszített síremlékét csodálhatjuk meg (7). A cég alapítója, János 1856-ban telepedett meg nálunk. (1861) A műhely műve a temető bejárata előtti Mária-fiálé is, mely eredetileg közeli házuk udvarán állt, s annak lebontásakor került a mai helyére. János utódai a hagyományt egészen az 1960-as évekig, magas színvonalon vitték tovább, ma sajnos már senki sem farag követ a Hudetz család leszármazottai közül. Műveik (akárcsak Raffenspergerei) megyeszerte – s azon kívül is – díszei temetőinknek.

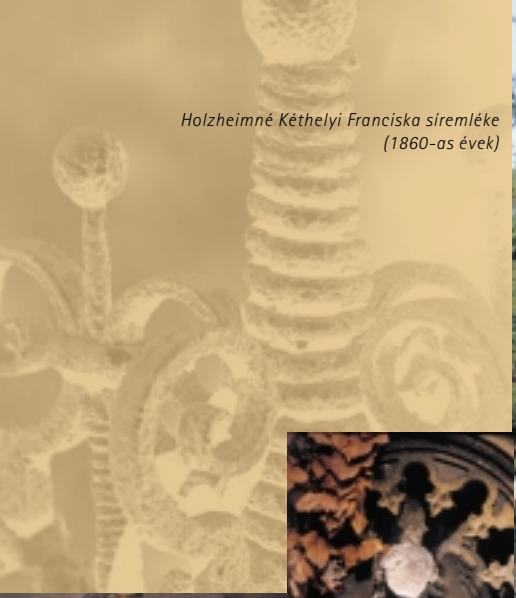

Holzheimné Kéthelyi Franciska síremléke (1860-as évek)

A kálvária és az északi fal közötti út mentén áll Holzheimné Kéthelyi Franciska sírja, Mechle F. soproni kőfaragó remekműve, nevének jelzésével (8). Az apró csavartoszlopok, az ún. „szamárhátíves" oromzat, a pártás fiálészerkezet, valamint a fülke – romjaiban is felemelően szép – angyalszobra a vidéki romantikus-neogót sírkőszobrászat magasiskoláját jelenítik meg. Méltóan egészíti ezt ki Szabó Lajosnak, a régió egyik legjobb korabeli műlakatosának szignált neoreneszánsz kerítése, rafinált levélmotívumaival. A család Szombathely életében jelentős szerepet töltött be a vállalkozói rétegben, főleg az építőiparban.

Szemben a nagy múltú Bárdossy család szintén neogótikus sírja (9), valamint dr. Alexy Emilnek, a város legendás szerénységű orvos-„városatyjának", a jeles polgármester Éhen Gyula harcostársának emlékműve érdemel figyelmet (10). Alexy Petőfi utcában álló klasszicista lakóházát 1905-ben a domonkos apácáknak adta el. Éhen Gyula sírját sajnos a Jáki úton lévő újabb temetőbe menekítették. Az elkövetkezendőkben elő kell vennünk a térképet, hogy sétánk során könnyebben találjuk meg a jelesebb historikus ill. romantikus stílusú emlékeket. Nem azért, mintha nem lenne érdemes andalogni, kószálni, szinte „cél nélkül" csatangolni a temetőben! E helynek legcsodálatosabb sajátossága ugyanis sajátos atmoszférája, mely a sétálót gyakran olyan érzésekkel tölti el, amilyent más temetőben nem mindig érezni, s ez még akkor is így van, ha semmiféle rokona nem nyugszik itt. S ha már megálltunk egy pillanatra, a tanulmány írójának illik néhány szót szólni arról, ami, az e kis füzetben tárgyalandó, főként romantikus és historista stílust illeti, hiszen eddig erről nem esett még szó. A 19. század nagy technikai-társadalmi változások kora volt.

A kor műveltebb elméi kiutat kerestek a fokozatosan elsivárosodó életkeretek közül (érdekes, nekünk ma főleg az e korba való visszavágyás a jellemzőnk), s a korábbi századokba, először elsősorban a középkorba – mint az emberiség történetében oly sokszor az antikvitásba is – merülve próbáltak vigaszra, lelki feltöltődésre lelni. Először a középkor – főként a gótika – vált az érdeklődés tárgyává, s műformái az építészetben is megjelentek. A század folyamán aztán rendre újították fel a történelmi stílusokat, sőt egyes stílusok különböző funkciójú épületekhez „rendeződtek": (pl. templom: gót-román, városháza–parlament: reneszánsz-gót; zsinagóga: mór stb.). Ezt nevezzük historizmusnak, ami a romantikától nehezen elkülöníthető fogalom. Gyakran a különböző korú stíluselemeket együtt, egy művön belül is alkalmazták. Ezt a jelenséget szokták eklektikának nevezni. Ma már az ókori görög-római stílusból táplálkozó klasszicizmust sem különítik el élesen a romantika fogalmától – mint ahogy nem is lehet.

Folytatva sétánkat az „A" 2 parcella délnyugati sarkánál, a fal mellett találjuk azt – a szintén a neogótika jegyében fogant, fiatorony alakú síremléket – mely a német Grünbauer-család számos tagjának emlékét őrzi (11). Jelen pillanatban a mű romos, remélhető, hogy helyreállítása megtörténik. A közelben álló hatalmas gránit obeliszk (Rudolf–Tonesz) a 19. század második felének egyik legkedveltebb sírkőtípusát mutatja be magas színvonalon (12). Rengeteg (különböző minőségű) obeliszket találunk e sírkertben is. Maga a forma egyiptomi eredetű, s a 17. századtól kezdve nyert Európában gyakorlati alkalmazást. Szép formájú, szintúgy népszerű az a gótizáló emlékműtípus, amelyet Elek Jánosnénak állítottak a templom fala mögött (13), nagyon hasonló hozzá a Pék-sírkő is, mely az „A" 6-os parcella szélén a kálváriától a Roznár-mauzóleumhoz vezető úton áll (14). E típus gyönyörű sorozatát megtaláljuk Szőlős városrész kicsi temetőjében a Szent Gellért úton is.

Knébel Ferenc és neje (1910-es évek)

A Stirling família egyik síremléke (19. század harmadik negyede)

Stirling József (1876) síremlékéről is híres lehet az „A" 4-es parcella, mely annak déli részén, az úttól messzebb található (15). A lábazaton, gótikus karéjos mezőben koszorú, feljebb a hit – remény – szeretet szimbólumai, míg végül írástekercset tartó angyal koronázza a kompozíciót. A Stirling család jeles polgári família volt, skót eredetű, tagjai nagy szerepet vittek Szombathelyen. A ferences templomnál volt szállodájukat 1945-ben lebombázták. Az „A" 2, „A" 4, „B" 1 és „B" 2 parcellák fal menti kriptái jeles családok igényes emlékművei voltak, ma már mind romok. Ennek ellenére megéri a nézelődés: egy-egy szép, megmaradt részlet, esetleg kovácsoltvas kerítés az 1900 körüli jeles mesterektől (Góth, Szabó, Klonkay, Jüsztl stb.); a híres családok nevei, és az elmúlás sajátos hangulata romantikus érzéseket ébreszt. Különösen híres nemesi család az egervári Egerváry, mely a legrégebbiek közé tartozik a Dunántúlnak ezen a részén. Sírjuk a nyugati fal „A" 2-es parcellájának magasságában van, de vannak itt a Hertelendyek, Meszlényiek közül is.

A „B" 4-es parcella északi szélén kisebb eklektikus mészkősír látható feszülettel, s az isteni szemmel díszítve (16). Knébel Ferenc fényképész és festőművész nyugszik itt, aki nem csupán a város jeles megörökítője volt az 1860-as évektől, de számtalan nemzetközi díj nyertese is. A magyar fotósok nagy adóssága az ő elfelejtése.

Nem messze, a „B" 3-as terület nyugati részén tűnik fel egy erősen sérült, de egyedi megoldású faragvány. Tetején a félkörös oromzat patkó alakúvá egészül ki, s alatta kör alakú faragvány (talán Krisztus feje) lekopott tömbje tűnik fel. Farkas István neve (1842–1907) már alig olvasható rajta (17).

A pakai Bakos–vadosfai Németh-kripta

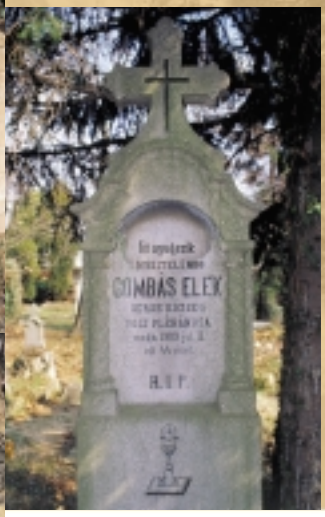

Gombás Elek sírja (1910 körül)

Némileg a neoreneszánsz irányába mutatnak azok a síremlékek, melyek a „B" 4-„B" 2 és a „C" 1 parcellákat elválasztó fal mindkét oldalát díszítik. A „C" 1 felőli oldalon, az Eredics-mauzóleumtól balra különösen szép a pakai Bakos–vadosfai Németh az 1400-as évek itáliai palotaablakaira jellemzően megkomponált feliratmezejével (18).

A „B" 8-as terület északkeleti sarkán áll kisfaludi Kisfaludy József rendőrkapitány sírja (19). Bár a sírkő 1920 körül készült, stílusa és a híres család címere miatt került ez az erősen porladozó, de értékes alkotás e füzetbe. A „B" 7-es parcella nyugati végében szép késő historikus sírkő áll a rövid életű gersei plébános, az 1909-ben elhunyt Gombás Elek emlékére (20). Az ikervári származású papot a falu nagyon szerette, titokban éjszaka szállították el Gerséről, végül Szombathelyen helyezték nyugalomra. A feliratmezőt „árpasodrásos" féloszlopok keretezik a középkorias oromzat alatt. Alul a papi szolgálat eszközei is megjelennek.

A keleti falnál a „B" 8-as terület magasságában találhatjuk a temető talán legszebb neoreneszánsz síremlékét, ahol a kismartoni Esterházy uradalom néhai jószágkormányzója, Vidor Ignác (1910) pihen nejével együtt. Alacsony kovácsoltvas rács keríti a kriptát (21). A felépítmény profilos lábazatával, a párkánnyal lezárt oldalfalak fölé emelkedő középrésszel, középütt íves írásfülkével megdöbbentően emlékeztet a korabeli bútortervekre, főként a tálalószekrények szerkezetére. Természetesen mindkét ipar a korabeli építészetből vette mintaképeit, ami a historizmus gondolkodására különösen jellemző. A kedves, faragott részletek: a felirat alatti, illetve a kiemelést övező angyalfejek, valamint a középrész keresztmegoldása jó képességű kőfaragóra utalnak.

Vidor Ignác és neje
(1910-es évek)

A Görög család egyik síremléke
(19. század harmadik negyede)

Vidorék Petőfi utcai házának félbemaradt (csak terven teljes), szecessziós homlokzatát a dédunoka, Hesztera Aladár restaurátor az 1990-es évek végén teljesen önerőből hitelesen kiegészítette, befejezte.

Visszafelé sétálva érdemes még rövid időt a „B" 3-as parcellában tölteni. Ennek északi sarkán lévő mauzóleum mellett áll Hainzmann János vendéglősnek és népes családjának óriási – igaz, rossz állapotú – obeliszkje (22). Hainzmann 1873-tól 1905-ig vezette a híres Sabaria vendéglőt, szemben a ferencesek templomával. A Sabaria messze földön ismertté vált, még uralkodók is megtisztelték falait. Itt történt az 1870-es években, amikor pazonyi Elek Gusztáv huszárezredes a Sabariában tartózkodott, hogy osztrák tisztek a magyar katonaságot becsmérelték. A magyar tiszt – akinek apja alezredesként részt vett a magyar szabadságharcban – azonnal „inzultálta" majd párbajban legyőzte mindhárom ellenfelét.

Az „A" 6-os parcella nyugati részén áll a vagyonos Görög család (23) háromrészes sírköve. Sajnos – bár nagyméretű – nehéz észrevenni, gyakran benövi a borostyán a parádés, neogótikus mészkőszerkezetet. A középen feszületet, kétoldalt csúcsívbe foglalt áttört faragású kereszteket mutató művet csak kivételes felkészültségű műhely készíthette el. Állapota jelenleg sajnos válságos, csak reménykedni lehet, hogy még időben sikerül megmenteni ezt a csodás, a 19. századnak talán a 70-es évei táján készült munkát.

A Herdin család síremléke (19. század harmadik negyede)

Balthasar Brenner és családja síremléke (1860 körül)

Somogyi Ignác és családja (1880-as évek)

A közvetlen közelében áll, hasonló elhelyezésben a Herdin család három sírköve (24). A középső, karéjos díszeivel és a felső rész imádkozó angyalával, a jobb oldali, felül koszorús díszű obeliszk viszont a két kezet fogó kéz domborművével, a szeretet és összetartozás e magyar temetőkben gyakori – Vas megyében azonban ritka –, népművészetben is elterjedt jelképével tűnik ki. Bár feltehetően már a temetőbe való belépéskor szembeötlött, ne felejtsünk pillantást vetni kifelé menet Balthasar Brenner (1862) neogótikus feszülettel ékes sírkövére (25). Különösen szép a lábazat, melynek oldalt látható két ún. „akrotérion"-ja viszont az antik görög művészetből származik.

Jellemző régi temetőinkre, hogy szinte mindegyikben van olyan sír, melyben az 1848-as szabadságharc valamely hős katonája pihen, ahol az „unokák" számára megadatik a „leborulás", az emlékezés lehetősége. Büszkén mondhatjuk, hogy temetőnk nincsen híjával az ilyen emlékhelynek. Somogyi Ignác, városunk egykori főlevéltárosa a 44-es zászlóalj hadnagya volt. Sírja az „A" 3-as parcella nyugati részén áll (26). Az obeliszket a Művészeti Szakközépiskola diákjai gondozzák, és minden év március 15-én megemlékezés keretében – több társadalmi szervezettel karöltve – megkoszorúzzák.

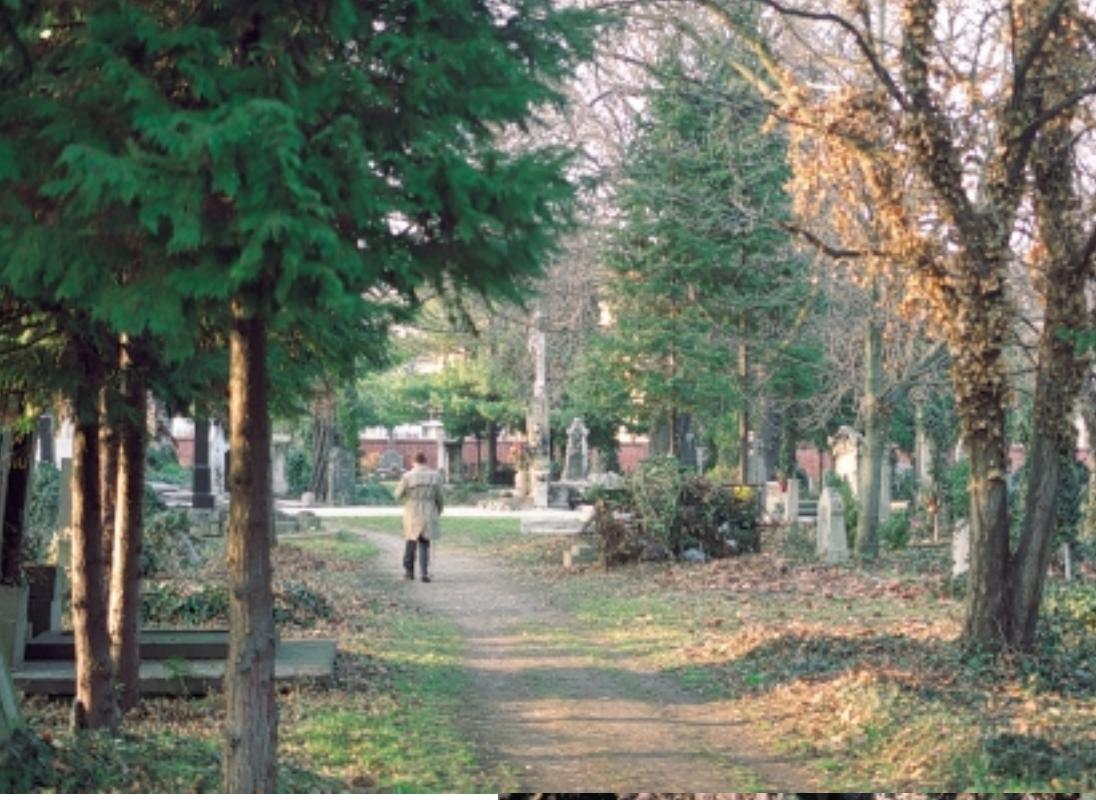

A késő barokk és historista síremlékek ismertetését ezzel zárjuk. Ha figyelmesen sétálnak temetőnkben, még számos, az utóbbi stílusba tartozó, szép emléket fedezhetnek fel, melyek – hely hiányában – kimaradtak az értékelésből, de többségükben beleillenek az ismertetett típusok sorába. Olvashatnak azonban esetleg róluk a megadott irodalomban.

Mielőtt a sírépületek (mauzóleumok) ismertetésébe kezdenék, megemlítem, hogy a temető feltárása állandóan új felfedezéseket eredményez, a borostyán szorításából sorra kerülnek elő az értékes emlékek. Tervezzük további 48-as emlékek felkutatását is, elképzelhető, hogy mire Önök e sorokat olvassák, már olyan eredmények is születnek, melyek e vezetőből még hiányoznak. Nyilván az is feltűnt Önöknek, hogy rengeteg mű tárgyalása hiányzik a tanulmányból. Ez nem véletlen, mivel az 1900 körül induló szecessziós, valamint az azt követő modernebb stíluskörök produktumait külön kiadványban szándékozunk tárgyalni. A hivatkozott irodalomban azonban már e korszakok emlékei is feldolgozást nyertek.

A Roznár-mauzóleum (1910 körül)

A Roznár-mauzóleum szekkói

A Hübner-mauzóleum
(19. század utolsó negyede)

Mauzóleumok

Jelenleg hat sírépület található temetőnk területén, sajnos – részben – romos állapotban. Stílusuk összességében a historizmus körébe sorolható, ezért kerültek e kis összefoglalásba.

Elsőnek a legnagyobbat vegyük sorra, az „A" 7-es parcella nyugati sarkán álló ún. Hübner-mauzóleumot. A kriptára és felső kápolnára tagolódó épület sírjait exhumálták, ennek ellenére eddig elkerülte a lebontást. Homlokzatán gótikus ív nyoma látszik, mely valaha hasonló stílű faragott ajtónak adott helyet. Tábla hirdeti a család nevét, felette pedig kis feszület zárja az oromzatot. Az épületet a 19. század második felében feltehetően ifj. Hübner János, a jeles építőmester emelte, aki téglagyárat is üzemeltetett a városban. Nagy híve volt a függetlenségnek és a szabadságharcnak, ezért az evangélikus templom tornyát pontosan 48 méter magasra építette. Minden március 15-én felvonulást tartottak a háza előtt – melynek telkén ma a könyvtár áll – „Éllen der Haza" kiáltásokkal és jóféle sörrel várta látogatóit a kapuban. Remélni lehet, hogy sikerül megmenteni a sírépületet.

A Roznár család (jeles vállalkozók) mauzóleuma a „B" 3-as terület szélén található, s már jól látható a kálváriától. A szecessziós és historikus elemeket viselő épület kapuja mellett kerékvetőt helyeztek el. Maga a kapu faragott kő, a záródásnál gyönyörű, leveles, neoreneszánsz konzollal. Lizénáin (lapos tagolóelem) a geometrikus szecesszió síkidomszerű díszítései tűnnek fel. Párkányzata fogsordíszes, a tető eredeti eternit-pala fedését sajnos le kellett cserélni. Ez az egyetlen festményekkel díszített sírépületünk. A plafont négy szárnyaló, a központi töviskorona körül gyülekező angyal ékesíti – restaurálásra várva.

Az Eredics-mauzóleum

A Bem-mauzóleum (1900 körül)

Jelenleg a legrosszabb helyzetben a „B” 7 területén, a keleti falnál elhelyezkedő – valaha vakolatdíszes –, az 1900-as évek elején épült mauzóleum van. Ma még látszik a család nevét megörökítő tábla töredéke („Csá...”), de közelebbit nem sikerült kideríteni. A díszítő töredékek és a csúcsíves ablakocskák neoreneszánsz-neogót keverékstílusra engednek következtetni. A plafon alatt fa díszléc ékesíti a belsőt, régi technikák emlékeként.

A Bem család sírépülete a „B” 4-es parcella fala mellett helyezkedik el. Az egész külsőt klinkertégla díszíti, a profilozott íves bejárat vaskapuja is részben magmaradt, ezen neoreneszánsz levéldísz is megfigyelhető. Az oromzat tetején állt mészkő díszvázák sajnos eltűntek, a feszület sincs jelenleg a helyén. Belül a tér boltozott, festés, valamint márványminta-díszítés nyomai látszanak. A temetkezési vállalkozást üzemeltetett család neve kőlapon olvasható. Ők temették el hitelbe 1914-ben a festőművész Derkovits Gyula édesapját, a megyeszerte híres – amúgy koldusszegény – asztalost.

Eredics Ferenc ügyvéd az Éhen-korszak vezető politikusa volt. Felesége Taschler Jusztina szociális-jótékonykodó tevékenységéről volt híres. 1910 körül épült mauzóleumuk a „C” 1-es parcella északi falának támaszkodik. A neogótikus sírépület tetejét kijavították, a kapu díszes csúcsívvel koronázott, itt olvasható a család neve is. Az ablakok itt is csúcsívesek, a kovácsoltvas-szárnyakból nemrégen az egyik még megvolt. Belül a Hudetz-műhely féloktogon (nyolcszög fele) alakú szenteltvíztartója és a csúcsívbe foglalt háromkaréj-díszű feliratlapja szintén gótikus ihletésű.

A Kerner-mauzóleum (1910-es évek)

Ugyanitt, de a nyugati falnál díszlik Kerner Tivadarnak (1929) az egykori kórházi főgondnoknak klinkertéglás, neogót mauzóleuma. Tehetős és gyermektelen lévén vagyonát városára hagyta, így Gagarin úti, szecessziós villája (a főiskola mellett) alapítványi gyermekkórházként, majd felnőtt tüdőgondozóként, később ideggondozóként működött. Sírját, mely kritikus helyzetben volt, a Rumi-Rajki Egyesület és a város 1997-ben teljesen felújította. Gyönyörű kapuja és a belső díszburkolata is fennmaradt, az ablakok és a feliratlap az Eredics-mauzóleuméhoz hasonló. A bejárat mellett két pilaszter áll, a timpanon indítása alatt párkány látható, a vakárkádban kis, kör alakú nyílással. Itt is a csúcsíves kapu ívében áll a család neve.

Végezetül szeretném ezt a kis írást azzal zárni, hogy reménykedem: nem csak a temető meglátogatása szerzett Önöknek élményt, de – amennyiben nem e városban élnek – közelebb érezznek magukhoz minket, szombathelyieket, és a várost is, melynek története most már egy kicsit az Önöké is. Bizonyosan az Önök városában-falujában is van egy régi temető, hasonlóan szép – talán még szebb – emlékekkel, amiket érdemes az utókor számára megmenteni, hiszen a temető nem pusztán a „holtak városa", hanem emlékhely, erőforrás, mely segít a jövőért való küzdelemben is.

Irodalom

Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. III. köt. Budapest, 1998

Bonczó István–Torjay Valter: Hortus Dei. CD-ROM, magánkiadás, Szombathely, 1999

Clair Vilmos: Párbajkódex. Budapest, 1900

Némethy Mária: A városépítő Hübnerek emlékezete. – Vas Népe, 2001. november 3.

Szilágyi István: Egy ismeretlen műemlékről Szombathelyen. – Műemlékvédelem, 1975. 3. sz.

Torjay Valter: Néhány megjegyzés a szombathelyi Szent Márton úti temető sírköveiről és sírépítményeiről. I–IV. – Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 1999/3., 4., ill. 2000/1., 2. sz.

Írta: Torjay Valter művészettörténész
Szerkesztette: Orbán Róbert
Felelős kiadó: Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata – Tourinform Iroda
Fotó: Dénes Nóra, Szabó Gábor, Bonczó István
Grafika: Yellow Design
Nyomda: Yeloprint

Készült Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése Idegenforgalmi Szakmai Bizottsága és a Vas Megyei Temetkezési Vállalat támogatásával.
Szombathely, 2002
ISSN 1588-4481

Készítette: Yellow Design
Minden jog fenntartva!